

O “ENTERRO DA SARDIÑA” EN MARÍN

UN DOS POCOS POBOS NO QUE O PEIXE É REAL E TÍRASE AO MAR

Por: Laureano Mayán Taboada

Non son moitos os datos que se posúen sobre a orixe, no tempo, do Entroido en Marín. Si que se pode constatar que as nosas festas eran moi populares en Galicia, porque aínda cando foron prohibidas na Guerra Civil e tamén na posguerra, Marín era un dos poucos lugares nos que se celebraba o “*Domingo de Corredoira*” (“*Corredoiro*” no resto de Galicia).

O Entroido marinense que estaba distribuído en : “*Domingo de Corredoira*”, “*Domingo de Carnaval*” ou “*Entroido*”, “*Martes de Carnaval*” e “*Domingo de Piñata*” (Chamado, tamén, “*Domingo de Peca-do*”), podemos encaixalo en tres épocas: Finais do século XIX ata 1936 – Dende 1945 e década dos 50 – Década dos 60 ata hoxe.

O “Enterro da Sardíña” é a despedida do Entroido. Aínda que agora se celebra o Mércores de Cinza, antigamente, tiña lugar o domingo seguinte ao Domingo de Piñata. Esta festa estímase que data do ano 1895 polo que é unha das celebracións de máis antigüidade, arraigo e popularidade de Galicia.

Ese día, colgábanse nun cordel, de balcón a balcón, na Praza, unhas cantas sardiñas, mentres nas escaleiras do reloxo colocábase un bocoí a título de estrado, onde se tería que acomodar o noso personaxe. A comitiva acudía á Praza cuberta con sabas e encapuchados con candeas acendidas e facíanse oscilar uns caldeiros nos que meteran brea, serraduras e cordas vellas, o cal producía unha fumareda que facía tусir ata aos cimentos da Praza. Catro colaboradores portaban unha padiola en cuxos ángulos había uns farois de papel branco, e no centro

un pequeno ataúde branco no que se depositaba a sardiña.

O señor Higinio comezaba o festexo cun discurso e un sermón que improvisaba. Tras dar lectura á Letanía, ocultábase un rato dentro do bocoí e volvía a aparecer ciscando coa palma dunha vasoira, sobre todo o público, un líquido queapestaba. Volvía a desaparecer dentro do bocoí e xurdía de novo levando nunha man unha tixola enorme e unha grella de grandes dimensións na outra man, dicindo: “*Aquí los teneis: ésta (pola tixola) la achicharra. Y ésta la asa como a San Lorenzo. Fuera instrumentos malditos de la tortura de la sardina. ¡Que os confunda el demonio!*” Dito isto, lanzaba as dúas pezas de ferro sobre a xente, caeran onde caeran... Inmediatamente depositaba a sardiña no ataúde e organizábase a comitiva ata o peirao onde a sardiña era botada ao mar. No traxecto, a banda de música interpretaba unha peza cuxa música e letra atribúese ao médico Secundino Lorenzo Touza, outro importante personaxe nestas festas. “*Cantemos todos / la triste suerte / que dió la muerte / al Carnaval, / los ecos tristes de la campana / suenan al fin / din – dan*”. Esta marcha continúa sobrevivindo.

Os anos foron pasando e entrouse nun período de terribles consecuencias, como xa sabemos... Vetáronse numerosas tradicións populares e, entre elas, o Entroido.

Nos anos 50 do pasado século, houbo un intento de recuperar o “*Enterro*” e, por iniciativa “*dos que sempre estaban nela*”, chegaron a colgar dunhas cordas

unhas sardiñas secas. O feito estivo a punto de custar o cárcere aos organizadores, cuxo “*armadanzas*” era o Sr. Molas. Interveu o alcalde, entón Francisco Pérez Crespo, a quen unía parentesco co anterior, que o impediu. O mesmo caso ocorreu nas Pedreiras, onde se intentou facelo ás agachadas e a punto estivo de custar un serio desgusto a quen o organizara.

Levantada a veda (dalgún xeito) na década dos 60 volve a retomarse con forza esta festa que se consolidou nos 70. O “*Romance da Sardiña*” é moi explícito: *“Chegaron tempos de guerra / e chegou a ditadura / detiveron á sardiña / foi culpable a censura. – As burlas foron prohibidas / o censor non permitía / non hai risas nin Entroido / nin enterro da sardiña – Liberraron á sardiña / despois de corenta anos / vive entre nós dende aquela / e a enterramos cada ano”*.

Entre os que xa faleceran...as consecuencias políticas que aínda se estaban pagando... as xoves xeracións... non se confiaba en que a nova posta en marcha desta festa, volvera a espertar interese. Por iso, a organización, confiada, non levou micro para a lectura do sermón que se pronunciaba na Praza do Reloxo, practicamente atestada. Imaxínanse a mofa que producía unha persoa xesticulando e falando sen que fora escoitada? ...

Coa mosca trala orella, ao ano seguinte pediuse prestado un megáfono. Resulta que o bispo, ao falar, movía continua temerosamente o megáfono e a xente ría ante acción tan ben interpretada, como simpática... O certo é que non se debía a ningunha actuación estudada, senón que o “actor” padecía a enfermidade de Parkinson, da que, por entón, pouco se sabía...

Noutra ocasión, indo a comitiva á altura do Colexio da Inmaculada e do Novo Templo, tiráronlle pedras, suponse que por alguén que o interpretou como una mofa cara a relixión e, ademais, nun traxecto “*irreverente*”... Non houbo que lamentar desgrazas persoais, pero si xurdiu o pánico por uns momentos.

Durante uns anos, para evitar que a xente irrompera no desfile e o desorganizara, utilizábase un botafumeiro que contiña estopa impregnada en breia e que, ao balancealo, producía unha grande fumareda. Pero, nunha ocasión, houbo un problema cunha persoa que presenciaba o desfile e padecía asma. Queixouse á organización que, para evitar problemas (“*non sei porqué*”), acordou substituír a mestura empregada, por fariña.

O tempo vai pasando e o ano 1976 significa o punto firme da súa recuperación. Paulatinamente vaise experimentando un considerable incremento de participantes, e os cambios e modificacións non quedan atrás. O Libro de **Sinaturas** radicábase á porta do Ateneo, ata a década dos 90. Actualmente sitúase no Palco da Música. Tamén era habitual que a cada persoa que se achegaba a mostrar a súa condolencia, entregábaselle un cacho de vela que logo portaba acendida na procesión, así como “pan de millo” e “viño tinto”, perdéndose este costume na década dos 80. Non se sabe se por defectos de organización ou porque non chegaba para todos o material que se ofrecía. A primeiras horas da mañá do luns anterior ao Mércores de Cinza a xente decátase do falecemento da Sardiña a través das notas necrolóxicas que se exhiben pola vila:

O ATENO SANTA CECILIA

“Lembrándose da súa bondade, prega a todo o pobo que a teña presente nas súas oracións, polo eterno descanso da súa alma e a asistencia ao acto da condución do cadáver que terá lugar (si o tempo e a autoridade o permiten) o próximo ás 8 do serán, dende o local social hastra o muelle comercial onde se procederá ao seu sulagamento. Asimismo damos as máis expresivas grazas a todas aquelas persoas e autoridades que coa súa presenza ou polos distintos medios, testimonian a súa condolencia. Non se recibe duelo . Si aportacións económicas. Casa Mortuoria: Ateneo Santa Cecilia – Funeraria: Parrillas, sarténs e caldeiradas – Enderezo: Lugar de Pan de Millo e Viño Tinto”.

O público acude en masa á Casa Mortuoria, onde se rexistran irrefreables escenas de dor e todos desexan deixar constancia no Libro de Sinaturas, e no que cada cal expresa o seu sentimento “*Adiós ríos, adiós fontes / adiós Sardiña pequena / coa merda de Celulosas / non sei si volverei vela*”.

Centenares de persoas esperan a que o féretro comece a realizar as súas últimas ciabogas, mentres se producen acoradoras escenas de dor e irrefreables choros. Danse cita as primeiras e últimas autoridades civís, relixiosas e militares...e “persoas” en representación das máis variadas profesións. A comitiva ponse en marcha para percorrer as principais rúas da vila, mentres a banda de música (algúns de cuxos membros levan máis de 20 anos participando e que, seguro, non comparten ese coñecido verso dun popular

tango “*que veinte años no es nada...*”) emite unhas notas de tal sensibilidade, que chegan ao sentimento máis profundo do máis frío dos presentes. A dor das choronas é inconsolable e hai que ser de ferro para non contaxiarse e acompañalas no seu sentimento. Un sentimento extensivo aos membros da Banda de Música que, aproveitando os “sós” dos tambores, escapulíanse para repoñer forzas no bar máis próximo, sen que o director da Banda se decatara. Cando este se viraba para dar a entrada xeral á banda, atopábase practicamente só e os cabreos eran monumentais...

Unhas dúas horas antes de poñerse en marcha a comitiva, nun palco instalado na Praza de España, o Mantedor, “só ante o perigo”, informa longo e tendido a marinenses e visitantes, do significado da festa e a súa tradición, pronunciando tan gran número de palabras, xurdidas de non se sabe onde, que servirían de cimentos para completar o recheo do porto...

Ao chegar a comitiva ao palco, o Mantedor vese obrigado ao silencio para dar paso á lectura do Sermón cuxo contido, de tema libre, resulta crítico con institucións e determinados actos ocorridos durante o ano, como, por exemplo, o que fixo alusión a un de ingrato recordo “...: *“Este ano non morreu enganxada no xeito, ou a volanta... morreu co chapapote...”*. A realidade, reflectida con humor, produce no público un efecto inusual, pois mentres dun ollo saen lágrimas de dor, polo outro derrámanse lágrimas de risa.

Finalizado o Sermón, prodúcese un sepulcral silencio, toda vez que o Bispo vai dar lectura á Letanía na que participará todo o pobo.

Rematadas as pregarias ponse rumbo cara a última morada, no peirao. É o momento máis emotivo e doloroso. Os lamentos e os choros fanse máis ostensibles e desgarradores. As ambulancias medicalizadas e un equipo de psicólogos, ocupan lugares estratéxicos para atender aos habituais desmaios, ataques

de nervios e ansiedade que en gran número se producen... O ataúde, que contén unha sardiña real (noutros lugares é ficticia) é botado ao mar (noutros

lugares quémase), mentres as lágrimas, irrefreables, fan subir o nivel da auga e todo o pobo predispónse a gardar tan dolorosa ausencia, ata a primeira “sardiña-da” da tempada que pronto aparecerá...

Bromas á marxe, hai que recoñecer e destacar o traballo que hai que levar a cabo para que estas tradicións poidan manterse. Un traballo que, para ser frutífero, debe estar impulsado polo labor de unha Entidade (neste caso, o Ateneo) ; debe estar amparado polo apoio dun Organismo (neste caso o Concello) ; debe estar protexido pola implicación popular; pero sobre todo, sostido por quen ao longo de moitos anos de desinteresada colaboración, gran esforzo e sentido do humor, se converte en no sostemento principal para que a tradición mantéñase viva.

Varredores, industriais, mariñeiros, artistas, mestres, avogados, médicos... (o status social nunca foi obstáculo) constitúen ese amplo grupo que, con letras de ouro, deberían figurar na historia do “*Enterro da sardiña*”.

Moitos xa faleceron... doutros non sabemos nada... doutros seguro que nos esquecemos... outros xa no están en activo... pero aínda a piques de que algún dos nomes me quede no esquecemento, o que lamento, polo menos recordar algúns dos que forma-

ron parte, por exemplo, do “*Grupo Iniciador*”, a primeiros do século XX: “*O Paivo*”, “*Topete*”, “*O Lamito*”, “*O Anselmo*”, “*O Bravo*”... os da “*Recuperación*” da festa,

sobre o ano 1945, Manuel Torres, Otero Molas, “*O Fondado*”, Nicolás Vinteño, Secundino Lorenzo Touza, “*O Liberato*”, Xixira, Capirote, Millis, Esjarro, Monja-rrón,... e os “*Continuadores*”, entre os que recordamos: Concha “*Caralavada*”, Eirín, “*El Abuelo*”, José Garrido Bonet, Ricar-

do Sobral, Manolo Gómez Gude, Xan Montenegro, Julio Santos Pena, Cholo Briones, Celso Mendez, Lois González Dopazo, “*Gaby Repoliño*”, Eusebio González Graña, Pesqueira Rapalo, Carlos Romero, González Otero, Ramírez Abril... ata un número interminable, ao igual que os numerosos grupos de Rondallas e Comparsas. Non obstante, neste apartado queremos facer unha mención especial para o popularísimo, inesquecible e máis lonxevo participante (preto de medio século) “*Xarángallo-Mángallo*”.

Pero debe terse

en conta de que non só estas persoas, senón tamén aquelas que permanecen na escuridade do traballo, fixeron posible que, entre outras cousas, “*Este Marín é famoso, polo seu “Enterro da Sardiña”... como popularizou, cantándoo, o Trío Ruada.*”

